

فناء فی الله، راز جاودانگی ثارالله

امام حسین (ع)، تجلی انسان کامل و ولی کامل، شهید معرفت و مصداق جاویدان فنا فی الله است.

اَبَدنا، امام حسین (ع)، تحلی انسان کامل، کاما، ه ه لَکَ کاما، شهید معرفت ه مصداق، حاهندان، فنا فی الله است.

'فناء فی الله' یکی از اصطلاحات بنیادین در مطالعات عرفان است که به معنای ترک و پشت پا زدن به همه ی امور مادی برای هدفی معنوی است در جهت حق تعالی. کسانی که بر مبنای معرفت و با تعمق و علاقه ی ویژه ای به سیر و سلوک معنوی پرداخته اند، با تجربیات نسبتاً مشابه معنوی مواجه شده اند و همین امر سبب گردیده که عرفای نامی و بزرگ به تدوین نظری مراحل سیر و سلوک بپردازند و برای هر مرحله یا منزل، نام خاصی برگزینند.

عرفای بزرگ مسلمان همچون عطار نیشابوری، ابوسعید ابوالخیر، مولوی، شیخ محمود شبستری، خواجه عبدالله انصاری، که ستارگان جاوید دفتر معرفت ایرانیان اند، برای سیر و سلوک معنوی سالکان منازل مختلفی را برشمرده اند، برخی از چهار منزل، برخی چهل منزل، برخی هفت منزل و برخی دیگر از صد منزل در سلوک نام برده اند. افق سالک در این سیر و سلوک معرفتی، که معمولاً با منزل یَقْظَه یا بیداری آغاز می شود، رسیدن به مقام فناء فی الله است. فهم این اصطلاح اگرچه در وجه عمومی آن چندان مغلق به نظر نمی رسد، اما در وجه عملی و تحقق عینی، مقامی است که تنها عارفان حقیقی و اولیای الهی به کسب آن نائل می آیند.

ابوسعید ابوالخیر، عارف نامی قرن پنجم، حال سالکان در مقام فنا را این گونه توصیف می کند: 'نفس خویش را در بوته فنا بگذارند و از هر چه مادون او است، فنا شوند. زبانشان حدیث دنیا نگوید. جز نام او بر زبان ایشان نرود. تن هاشان جز به اطاعت نجنبند. سرهاشان جز به حضرت او جولان نکند.'

اگر تعریف فناء فی الله را همان فنای عبد در حق و فنای جهت بشریت وی در جهت ربوبیت بیان کنیم (فرهنگ لغات و تعبیرات عرفانی، سید جعفر سجادی)، بی شک در بین اولیای الهی یکی از زیباترین مصادیق عملی این مقام را در زندگانی امام حسین (ع) و در واقعه ی کربلا می یابیم.

دکتر غلامحسین ابراهیمی دینانی، درباره مقام فناء فی الله بودن امام حسین (ع) و شهادت ایشان در کربلا با بینشی ژرف اندیشانه عنوان می کند: امام حسین (ع) که فانی فی الله است، آن زمان هم که در مدینه در خانه اش نشسته بود فانی فی الله بود. 'یعنی مقام فنای امام (ع) لزوماً فدا کردن تن نیست.'

این استاد فلسفه دانشگاه تهران، در سلسله برنامه های معرفت که از سیمای جمهوری اسلامی ایران سالهاست بنا به اشتیاق علاقمندان روی آنتن می رود، در جلساتی به تبیین واقعه ی عاشورا و نقش عشق و عقل در سیر و سلوک اولیای الهی به ویژه حضرت امام حسین (ع) پرداخته که در کتابی با عنوان 'عقل و عشق در حریم عاشورا' توسط انتشارات سروش به چاپ رسیده است.

ایشان در گفتگوهای مربوط به واقعه ی کربلا با ذکر مثالی می گوید: هر ولی خدا به مقام فنا رسیده و همیشه در مرگ اختیاری است، زیرا ولی کامل است. مثالی موضوع را روشن تر می کند؛ زمانی که میّت را به دست غسل می دهند، غسل او را حرکت می دهد اما میّت مقاومتی ندارد. مرگ اختیاری این است که انسان در مقابل خواست و اراده ی حق تبارک و تعالی از خود مقاومتی ندارد و تسلیم امر خداوند است. مخالفتی نمی کند و دست حق، حرکتش می دهد، این مقامی است که اولیا به آن رسیده اند. امام حسین (ع) یک ولی کامل است بنابراین مقام فنا را دارد. قرآن کریم صفات اولیا را بیان می کند و می گوید 'اِنَّ اولیاء الله لا خوف علیهم و لا هم یَحْزَنُونَ'.

استاد بیان می دارد که: اولیای خدا از مرگ نمی هراسند، ولی خدا نه خوف دارد و نه غصّه می خورد، و اصلاً عاشق فنای در حق است. بنابراین، این مرگ (اشاره به شهادت امام حسین ع)، مرگ ظاهری است و اگر به دست ظالمی هم کشته نمی شد در مقام فناء فی الله بود:

مرگ را دانم ولی در کوی دوست /

ایشان با اشاره به شعر فوق می گوید: مسئله ی کربلا هم همین است، قتل در عالم زیاد بوده است؛ غارت ، کشتن، ظلم و ظالم و مظلوم . همه ی این ها از بدو خلقت و از زمانی که یکی از پسران حضرت آدم (ع) دیگری را کشت وجود داشته است و می دانیم وقتی خداوند می خواست انسان را بیافریند ملائک گفتند او موجودی خون ریز است ، اما صحنه هایی در تاریخ وجود دارند که تجلی الهی دارند؛ شهادت امام حسین (ع) این گونه است .

مؤلف کتاب 'دفتر عقل و آیت عشق' بیان می کند که : اگر کسی معرفت نداشته باشد، واقعه ی عاشورا را مانند دیگر وقایع تاریخی می بیند، اما زمانی که کسی به امام حسین (ع) معرفت می یابد و او را ولی خداوند می شناسد ، می داند که صحنه ی شهادت و واقعه ی کربلا چه صحنه ای است و می داند امام حسین (ع) همیشه مقام فناء فی الله را داشته است.

دینانی ضمن این بحث با اشاره به حدیث نبوی ' من عرف نفسه فقد عرف ربه ' بیان می دارد که راه حق و راه کمال ، شناخت خود است و راه حصول این شناخت یا معرفت مهم ترین مسئله است. این معرفت حدّ یقف ندارد و هر لحظه وسعت می یابد و هر چه قوی تر باشد به حق تعالی نزدیک تر خواهد شد و مقام قربش بیشتر می شود.

استاد می گوید: امام حسین (ع) برای یارانش که هفتاد و دو نفر بودند ، پنج خطبه می خواند و شب عاشورا آنها را کاملاً غریب می کند و می فرماید: ' کسانی که بر سوزش نیزه و سنان (شمشیر) صبر می کنند ، بمانند.' این مرتبه ای است که امام حسین (ع) به عنوان حدّ معرفت بیان می فرماید. امام حسین (ع) در همه ی خطبه ها و سخنانشان در صحنه ی کربلا اصحاب را به محک آزمایش می گذاشتند تا کدام یک بیشتر تشنه ی معرفت اند و کدام یک برای معرفت واقعی آمادگی بیشتری دارند.

اصحاب امام حسین (ع) اهل معرفت واقعی بودند، اگر نبودند نمی توانستند بمانند تا نشان دهند که تشنه ی معرفت اند و سالک راه افق اعلی هستند.

می توان ریشه ی معرفت اصحاب صادق امام حسین (ع) که همگی در راه حقیقت به مقام فناء فی الله رسیدند را در بخش دیگری از سخنان دکتر دینانی یافت که از امام حسین (ع) به عنوان تجلی انسان کامل و ولی کامل یاد می کند و می گوید: انسان کامل و ولی کامل در واقع کیمیاست ؛ مس را طلا می کند. اتصال انسان کامل به هر انسان موجب تغییر او می شود به شرط آنکه آمادگی داشته باشد و این آمادگی در داشتن صدق است.

هر که حیران تو باشد دارد او // روزه در روزه ، نماز اندر نماز

راز او گوید که دارد عقل و هوش // چون فنا گردد فنا را نیست راز